

UDC 316.624-056.83

Bojana Ilić

Filozofski fakultet

Niš

MODALITETI AGRESIVNOSTI DELINKVENATA NARKOMANA

Rezime

Centralna tema našeg istraživanja su modaliteti agresivnosti, karakteristični za delinkventnu populaciju uopšte, a posebno za grupu delinkvenata narkomana. Česti pratilac zavisničkog ponašanja je i sklonost ka kriminalnom ponašanju, čije je modalitete potrebno shvatiti i istražiti i u svetlu savremenih socijalno-devijantnih oblika funkcionisanja. Naše istraživanje je obuhvatilo 160 ispitanika, razvrstanih u 4 grupe: grupu narkomana delinkvenata, delinkvenata koji kaznu zatvora služe u zatvorenom delu KPZ, delinkvenata koji kaznu zatvora služe u otvorenom delu KPZ i kontrolnu grupu normalnih ispitanika. Ove grupe upoređivane su među sobom u pogledu intenziteta i modaliteta agresivnosti. Dobijeni podaci bi mogli pružiti korisna usmerenja u sprovođenju vaspitnih i penalnih mera.

Rezultati istraživanja sprovedenog testovima agresivnosti SIGMA prof. Momirovića i saradnika, potvrdili su većinu postavljenih pretpostavki. Grupa delinkvenata narkomana pokazala je više vrednosti primarne i oralne agresivnosti u odnosu na grupu delinkvenata nenarkomana. Značajne razlike postoje i između dve grupe delinkvenata nenarkomana što ukazuje na značaj organizacije modela sprovođenja kazne.

Ključne reči: agresivnost, delinkventi, delinkventi narkomani.

Istorija je preplavljena šokantnim primerima masovnog terora, ubistava i genocida. Agresivno ponašanje, kroz njegove različite forme, nameće se kao upečatljiva tema, od čijeg bismo upoznavanja mogli imati teorijske i praktične koristi. Ne može se osporiti da je čovek agresivno stvorenje. Među kičmenjacima, samo glodarima i ljudima je svojstveno da ubijaju članove sopstvene vrste. U prirodi se ništa ne može meriti sa divljačkim ponašanjem koje mi, jedan prema drugom, ispoljavamo. Divimo u vreme kada je ljudsko nasilje povećano do novih, nepredvidivih razmera. Ipak, teško je ubedljivo potvrditi da je nasilje posebno plod 20-og ili 21-og veka. Pre bi se moglo reći da je svaka epoha podnela svoj deo.

Ako pretpostavimo da je agresija uvek bila prisutna u ljudskom društvu, sledi nekoliko ključnih pitanja: prvo, zašto dolazi do agresije - koji faktori doprinose ili stimulišu njeno javljanje? Drugo, da li su određeni modaliteti agresivnosti karakteristični za neke subgrupe i takođe- da li se i kako se može kontrolisati - koje tehnike su korisne u smanjivanju frekvencije ili intenziteta? Neki autori bezrezervno tvrde da je zlo univerzalan ljudski fenomen. Istorija nam tumači da je društvo bez sukoba i nasilja samo tvorevina mašte. "Osuđeni smo na nasilje", pisao je Sartr, "ono je postalo svakodnevni čin, crna svetlost koja nas obasjava."

Studije sprovedene poslednjih godina na populaciji kriminalaca i narkomana, bavile su se i problemom agresije, koja, kod subgrupe narkomana, nije bila povišena. Nametnula se dilema nije li upravo ovaj parametar ono što razlikuje kategoriju narkomana od kategorije delinkvenata, iako obe spadaju u oblike socijalno devijantnog ponašanja, odnosno, da li je delinkvencija narkomana, čak i onda kada je verifikovana merama socijalne procene, instrument ili autentična potreba subjekata. Rezultati analize većine dosadašnjih istraživanja navode na ideju da su eventualni agresivni i amoralni postupci kojima mogu povremeno pribegavati narkomani pre posledica slabosti jedne nisko organizovane strukture ličnosti da na adekvatan način obradi nagonske pulzije, nego što su manifestacija dispozicije za aktivan, makijavelistički, agresijom nabijeni amoralizam.

Naše istraživanje motivisano je idejom da bi se kroz utvrđivanje i analizu psiholoških karakteristika agresivnosti kod delinkvenata narkomana, doprinelo stvaranju preduslova za blagovremeno prepoznavanje eventualnih predispozicija za reagovanje određenog tipa, čime bi se olakšala adekvatna prevencija i oblikovanje vaspitnog procesa, kao i terapija ovih pojava.

Mnogobrojni stavovi o prirodi i mogućnostima kontrole agresije grubo bi se mogli prikazati na sledeći način:

Tri perspektive ljudske agresije

Teorija / Perspektiva	Prepostavljeni izvor ljudske agresije	Mogućnost preveniranja ili kontrole takvog ponaćanja
Instinktivistićka teorija	Urođene tendencije ili instinkti	Niska: Agresivni impulsi konstantno generisani; nemoguće ih je izbeći
Teorija nagona	Spoljašnje izazivanje agresivnog poriva	Niska: Spoljašnji izazivaći agresivnog poriva su veoma uobićajeni - kao što je frustracija - i nemoguće ih je eliminisati
Teorija socijalnog ućenja	Prisutni socijalni ili sredinski uslovi plus prošlo socijalno ućenje	Umerena do visoke: Odgovarajuće promene u aktuelnim socijalnim i sredinskim uslovima, ili u pojaćanju bezbednosti, moće redukovati ili prevenirati otvorene agresivne akte.

Posebno zanimljiv je **koncept "rođenog zloćinca"**. Morenova i Manjanova teorija degeneracije doživela je svoj najviši izraz u Lambrozovoj koncepciji - tvrdio je da zloćinac predstavlja jedan poseban, tzv. "matoidan" tip lićnosti, obeležen brojnim morfološkim, fizićkim ili psićićkim stigmatima, na neki naćin sudbinski predodređen na zloćin i delinkvenciju svojom biološkom organizacijom. Lakasanj i njegova lionska škola su ovaj pojam zamenili pojmom **zloćinaćkog temperamenta**. Biokriminogeneza i dalje ima odane pristalice u autorima koji nalaze svoje argumente u biotipologiji, karakterologiji i endokrinologiji, kao i u savremenim naćinima istraživanja mozga zalaćući se za postojanje zloćinaćke predispozicije. Drugi, ipak, konstatuju da se takva objašćenja odnose samo na neznatnu manjinu zloćinaca-psićopata, a ne i na ostale, i tu tek treba rasvetliti psihološke procese koji determinišu prelazak na ćin.

Mišljenja o postojanju **uzroćne veze između zavisnosti od droga i kriminaliteća** su podeljena. Postoje autori koji zastupaju gledište da zavisnost od droga ne uzrokuje

direktno kriminalno ponašanje, a neki tvrde da ove dve socijano-patološke pojave nisu ni u kakvoj kauzalnoj vezi. Mnoge studije, koje upoređuju učešće izvršilaca koji uživaju drogu, sa onima koji je ne uzimaju, ukazuju da je uživanje droge faktor koji dovodi do kriminaliteta i socijalno-patološkog ponašanja uopšte. Naime, većina autora smatra da je droga samo oroz za oslobađanje agresivnih i sadističkih naboja, koji već postoje u ličnosti.

Ipak, iako je poslednjih godina u svetu objavljen veliki broj istraživačkih studija o povezanosti narkomanije i kriminaliteta, većina istraživanja nije dala odgovor na osnovno pitanje - da li zloupotreba droga prethodi kriminalnom ponašanju, ili kriminalitet prethodi zloupotrebi droga. Većina shvatanja, ipak, svodi se na stav da delinkvencija među narkomanima predstavlja tzv. Iznudeni oblik delinkventnog ponašanja i da nije suštinska potreba ličnosti.

Sopstveno istraživanje

Kako narkomanija u našem vremenu nije samo problem ličnosti, već dobija i propratna socijalna obeležja, agresivnost, koja je u takvom kriminalnom ponašanju sadržana, podstakla je naša razmišljanja o tome koji su njeni suštinski modaliteti kod narkomanske grupe, odnosno, da li se agresivnost narkomana po bilo čemu razlikuje od agresivnosti onih koji vrše ista krivična dela, a nisu narkomani.

Predmet istraživanja je ispitivanje psihodinamike agresivnosti kod narkomana delinkvenata. Selektovana baterija testova takođe je primenjivana na grupu nenarkomana delinkvenata kao i na kontrolnu grupu subjekata, koju su sačinjavali ispitanici bez istorije narkomanske zavisnosti, niti vršenja kriminalnih radnji.

Ciljevi istraživanja

Definisanje osnovnog problema istraživanja, kao cilj određuje ispitivanje psihodinamike agresivnosti kod uzorka narkomana delinkvenata kroz:

- A Utvrđivanje diskriminativnih karakteristika u pogledu oralne agresivnosti, između narkomana delinkvenata, dve grupe delinkvenata nenarkomana i ličnosti koji nisu narkomani i nisu vršioci krivičnih dela .
- B Utvrđivanje diskriminativnih karakteristika u pogledu analne agresivnosti, između narkomana delinkvenata, dve grupe delinkvenata nenarkomana i ličnosti koji nisu narkomani i nisu vršioci krivičnih dela .
- C Utvrđivanje diskriminativnih karakteristika u pogledu primarne agresivnosti, između narkomana delinkvenata, dve grupe delinkvenata nenarkomana i ličnosti koji nisu narkomani i nisu vršioci krivičnih dela.

Hipoteze istraživanja

Opšta hipoteza:

Kod populacije narkomana delinkvenata, nivo i modalitet agresivnosti se značajno razlikuje od nivoa i modaliteta agresivnosti, koji postoji kod delinkvenata nenarkomana.

Posebne hipoteze:

- H₀** - Ne postoje značajne razlike kod intenziteta i modaliteta agresivnosti, između kategorije delinkvenata narkomana i delinkvenata nenarkomana.
- H₁** - Postoje značajne razlike na testovima analne agresivnosti, između delinkvenata narkomana i delinkvenata nenarkomana.
- H₂** - Postoje značajne razlike na testovima oralne agresivnosti, između delinkvenata narkomana i delinkvenata nenarkomana.
- H₃** - Postoje značajne razlike na testovima analne agresivnosti, između delinkvenata nenarkomana, koji kaznu zatvora služe u zatvorenom delu KPZ i delinkvenata nenarkomana koji kaznu zatvora služe u otvorenom delu KPZ.
- H₄** - Postoje značajne razlike na testovima oralne agresivnosti, između delinkvenata nenarkomana, koji kaznu zatvora služe u zatvorenom delu KPZ i delinkvenata nenarkomana koji kaznu zatvora služe u otvorenom delu KPZ.

Metodološki okvir

Osnovni metodološki princip je bila komparativna i korelativna analiza u pogledu modaliteta i nivoa izraženosti agresivnosti; razmatrala se visina mogućih korelacija između istih parametara između uključenih grupa, kao i unutar svake od grupa – grupe delinkvenata narkomana i dve grupe delinkvenata nenarkomana, kao i kontrolne grupe.

Uzorak

Ispitivanje je obuhvatilo 160 ispitanika muškog pola, starosti od 18 do 40 godina, sa najmanje završenom osmogodišnjom školom, svrstanih u četiri grupe.

1. Grupu delinkvenata narkomana, koji kaznu zatvora izdržavaju u Kazneno-popravnom zavodu u Nišu, činilo je 45 ispitanika.
2. Grupu delinkvenata, koji kaznu zatvora izdržavaju u zatvorenom delu KPZ, činilo je 40 ispitanika.
3. Grupu delinkvenata, koji kaznu zatvora izdržavaju u otvorenom delu KPZ (slobodnjaci) činilo je 35 ispitanika.
4. Kontrolnu grupu, koja je obuhvatala 40 ispitanika, činio je slučajan poduzorak ispitanika, koji nisu narkomani, niti vršoci krivičnih dela.

Grupe su ujednačene po socijalnom poreklu, obrazovnom nivou, profesionalnom statusu, starosnoj kategoriji, kao i vrsti krivičnog dela koje je osnov smeštanja u Kazneno-popravnu ustanovu.

Instrumenti

Istraživanje je sprovedeno grupnom i individualnom primenom testova prof. Konstantina Momirovića i saradnika, koji se odlikuju visokim metrijskim karakteristikama i standardizovani su, i to upitnika:

- SIGMA 2, test analne agresivnosti
- SIGMA 3, test oralne agresivnosti

- SIGMA 4, test opšte agresivnosti koji je deriviran iz Kibernetičke baterije testova ličnosti i korišćen kao izolovan test.

Rezultati istraživanja

U istraživanje su uključene i kontrolne varijable za koje smo pretpostavili da su u korelaciji sa nezavisnim i zavisnim varijablama. One su upoređivane sa testovnim pokazateljima o čemu govori i sledeća tabela, koja se odnosi na grupu delinkvenata narkomana.

Tabela 1. Korelacija testovnih pokazatelja agresivnosti i kontrolnih varijabli, za grupu delinkvenata narkomana

		SIGMA 2	SIGMA 3	SIGMA 4
Narkomanski staž	Pearson Cor.	-0,346	-0,191	-0,052
	Sig. (2-tailed)	0,020*	0,208	0,732
	N	45	45	45
Vojni rok	Pearson Cor.	-0,323	-0,375	-0,384
	Sig. (2-tailed)	0,030*	0,011*	0,009**
	N	45	45	45
Školska sprema	Pearson Cor.	-0,098	-0,147	-0,133
	Sig. (2-tailed)	0,523	0,336	0,384
	N	45	45	45
Bežanje od kuće	Pearson Cor.	-0,018	0,119	0,207
	Sig. (2-tailed)	0,907	0,435	0,172
	N	45	45	45
Sukobi u detinjstvu	Pearson Cor.	0,027	0,105	0,200
	Sig. (2-tailed)	0,859	0,493	0,187
	N	45	45	45
Verbalni sukobi	Pearson Cor.	-0,009	0,082	0,162
	Sig. (2-tailed)	0,954	0,593	0,288
	N	45	45	45
Fizički sukobi	Pearson Cor.	0,125	0,182	0,252
	Sig. (2-tailed)	0,413	0,230	0,095
	N	45	45	45
Pokušaji samoubistva	Pearson Cor.	-0,002	0,032	0,051
	Sig. (2-tailed)	0,988	0,836	0,739
	N	45	45	45
Samopovređivanje	Pearson Cor.	-0,070	0,000	0,164
	Sig. (2-tailed)	0,647	0,999	0,283
	N	45	45	45
Ranije izricanje kazn.mere	Pearson Cor.	-0,113	-0,158	0,011
	Sig. (2-tailed)	0,461	0,300	0,945
	N	45	45	45
Stav prema kriv. delu	Pearson Cor.	0,379	0,374	0,120
	Sig. (2-tailed)	0,010*	0,011*	0,431
	N	45	45	45

* Korelacija je značajna na nivou 0,05 ** Korelacija je značajna na nivou 0,01

Iz prikazane tabele vidimo neke značajne korelacije:

- kontrolna varijabla koja predstavlja *dužinu narkomanskog staža* značajno pozitivno (na nivou 0.05) korelira sa povišenim vrednostima analne agresivnosti.
- Odsluženost vojnog roka a negativno korelira sa
 - oralnom agresivnošću (na nivou 0.01), i
 - analnom agresivnošću (na nivou 0.05).

UPOREĐIVANJE TESTOVNIH PARAMETARA

Tabela 2. Ispitivanje razlika u nivoima izraženosti dimenzija analne, oralne agresivnosti i primarne agresivnosti, između grupa narkomana delinkvenata i delinkvenata u zatvorenom delu KPZ

	Levenov test jednakosti varijanse F	Nivo značajnosti	Srednja vrednost razlike
SIGMA 2	0,256	0,960	0,21
SIGMA 3	0,045	0,949	-0,31
SIGMA 4	0,738	0,041*	10,40
T15	0,224	0,145	4,53

* Značajnost razlika je na nivou 0,05

Dobijene vrednosti pokazuju da ima malo značajnih razlika u tabelom prikazanim parametrima. To se odnosi na modalitete analne i oralne agresivnosti, osim primarne gde postoji izraženija agresivnost narkomanske grupe značajna na nivou 0,05. Ovo govori u prilog pretežno zajedničkom variranju intenziteta i izraženosti ispitivanih parametara kod upoređivanih grupa ispitanika.

Tabela 3. Značajnost razlika u nivoima izraženosti dimenzija analne, oralne i primarne agresivnosti, između grupe narkomana delinkvenata i grupe delinkvenata slobodnjaka

	Levenov test jednakosti varijanse F	Nivo značajnosti	Srednja vrednost razlike
SIGMA 2	0,023	0,834	-0,91
SIGMA 3	0,250	0,002**	16,76
SIGMA 4	0,117	0,001**	18,62
T15	1,285	0,000**	15,73

** Značajnost razlika je na nivou 0,01

Iz prikazane tabele se može zapaziti da su značajne razlike na parametrima primarne i oralne agresivnosti na nivou značajnosti od 0,01. Drugim rečima, grupa narkomana delinkvenata pokazivala je značajno vidu primarnu i oralnu agresivnost, u odnosu na grupu delinkvenata slobodnjaka.

Tabela 4. Značajnost razlika u nivoima izraženosti dimenzija analne, oralne i primarne agresivnosti, između grupa delinkvenata narkomana i kontrolne grupe

	Levenov test jednakosti varijanse F	Nivo značajnosti	Srednja vrednost razlike
DONAT	3,840	0,001 **	21,35
SIGMA 2	0,009	0,232	4,96
SIGMA 3	0,277	0,000 **	17,82
T15	6,531	0,000 **	13,13

* Značajnost razlika je na nivou 0,05, ** Značajnost razlika je na nivou 0,01

Na nivou značajnosti od 0,01 se diferenciraju ove dve grupe, prema parametrima primarne agresivnosti i oralne agresivnosti. Ove vrednosti značajno su izraženije kod grupe narkomana delinkvenata. Kod vrednosti analne agresivnosti, ove dve grupe ne pokazuju značajne razlike.

Tabela 5. Značajnost razlika u nivoima izraženosti dimenzija amoralna, analne i oralne agresivnosti, impulsivnosti i primarne agresivnosti, između grupa iz zatvorenog i otvorenog dela KPZ

	Levenov test jednakosti varijanse F	Nivo značajnosti	Srednja vrednost razlike
DONAT	1,589	0,022 *	18,69
SIGMA 2	0,097	0,809	-1,13
SIGMA 3	0,536	0,001 **	17,06
N14	2,462	0,005 **	4,72
T15	3,040	0,000 **	11,20

* Značajnost razlika je na nivou 0,05, ** Značajnost razlika je na nivou 0,01

Iz prikazane tabele i kroz prethodno ilustrovane vrednosti deskriptivne statističke obrade, može se zapaziti da su kod druge grupe izraženije vrednosti amoralna (na nivou 0,05), kao i vrednosti oralne agresivnosti, impulsivnosti, a posebno primarne agresivnosti (na nivou 0,01).

Iako je ovo upoređivanje obuhvatilo populaciju ujednačenu po kriterijumu delinkventnog ponašanja, odnosno, obe pripadaju kategoriji nenarkomana delinkvenata (koji se razlikuju se prema tome da li se nalaze u zatvorenom ili otvorenom delu zatvora), ovako brojne i visoke razlike posebno su intrigantne, i upućuju na veliki značaj samih uslova u kojima se nalazi zatvorenik prilikom izdržavanja kazne.

Tabela 6. Značajnost razlika u nivoima izraž analne, oralne i primarne agresivnosti, između grupe delinkvenata iz zatvorenog dela KPZ i kontrolne grupe

	Levenov test jednakosti varijanse F	Nivo značajnosti	Srednja vrednost razlike
DONAT	0,107	0,000 **	29,15
SIGMA 2	0,159	0,284	4,75
SIGMA 3	0,099	0,000 **	18,13
N14	0,161	0,807	-0,72
T15	12,222	0,002 **	8,60

* Značajnost razlika je na nivou 0,05, ** Značajnost razlika je na nivou 0,01

Ispitanici iz grupe delinkvenata iz zatvorenog dela KPZ (grupa 2), u odnosu na normalne ispitanike (grupa 4), pokazuju značajno izraženiju vrednost amorala, primarne i oralne agresivnosti (na nivou 0,01).

Nisu nađene značajne razlike kod parametara analne agresivnosti i impulsivnosti.

Tabela 7: Značajnost razlika u nivoima izraženosti dimenzija analne, oralne i primarne agresivnosti, između grupe delinkvenata slobodnjaka i kontrolne grupe

	Levenov test jednakosti varijanse F	Nivo značajnosti	Srednja vrednost razlike
DONAT	2,810	0,168	10,46
SIGMA 2	0,004	0,195	5,88
SIGMA 3	1,189	0,830	1,06
N14	0,772	0,079	-5,44
T15	1,701	0,293	-2,60

Od analiziranih parametara, ni kod jednog nisu nađene značajne razlike, upoređivanjem treće i četvrte grupe. To upućuje na pretpostavku da ni nivo agresivnosti, niti njenih neposrednih korelata, nisu posebno izraženi kod grupe delinkvenata-slobodnjaka, posebno s obzirom na, već prethodno izloženi nalaz, da se upravo na ovim parametrima nalaze upadljive razlike ove i drugih delinkventskih grupa. Po nivou agresivnosti, impulsivnosti i amorala oni su, dakle sličniji kontrolnoj nego bilo kojoj od ostale dve grupe ispitanika sa socijalno devijantnim ponašanjem.

Diskusija

Sadašnje veliko društveno interesovanje za problematiku agresije i agresivnosti velikim delom je nastalo iz straha od razorne moći nuklearnog oružja, koje predstavlja opasnost za ceo svet. Problematika rata danas se nameće više nego ikada ranije. Zato je proučavanje ljudske agresivnosti i načina da se ona kontroliše od značaja za široki spektar problema. Ne postoji jasna granica između onih oblika agresije i agresivnosti koje svi osuđujemo i onih kojih se ne smemo odreći, ako želimo da opstanemo. Agresivna strana ljudske prirode ne predstavlja samo napad ili neophodnu zaštitu od napada,

već je i osnova na kojoj počiva intelektualno dostignuće, ostvarivanje samostalnosti, pa čak i čovekovo iskazivanje ponosa.

Može se postaviti pitanje opravdanosti, kao i kompletnosti primene različitih baterija testova u evaluaciji agresivnosti, uz uvažavanje mogućnosti da bi se uključivanjem još nekih testova sagledali i neki drugi, neobuhvaćeni parametri. U našem istraživanju, nastojali smo da nađemo što optimalniju meru između onoga što je fokus našeg istraživanja i obimnosti testovnog materijala.

Globalno sagledavanje dobijenih rezultata, unutar uzorka, ukazuje na dosta visoku varijabilnost u izraženosti zavisnih varijabli između grupa. Među njima, posebno visoku diskriminativnost nose parametri

- primarne agresivnosti i
- oralne agresivnosti.

Mnogo specifičniji pokazatelji se dobijaju uvidom u koeficijente dobijene **unakrsnim upoređivanjem grupa**. Primećuje se razvrstavanje ispitivanih grupa, u dve veće potceline, i to najčešće po istom modelu: prva sa drugom, a treća sa četvrtom grupom. U okviru toga, ove dve potceline, između sebe, po većini parametra značajnih za ispitivanje, pokazuju značajne razlike.

Prva i druga grupa (grupa narkomana delinkvenata i delinkvenata u zatvorenom delu KPZ), po mnogim karakteristikama, pokazuju visoku usaglašenost, tako da se na većini parametara dobijaju statistički neznačajne razlike. To važi za parametre

- primarne agresivnosti,
- analne agresivnosti i
- oralne agresivnosti,

Ovakvi nalazi upućuju na pretpostavku da je reč o ujednačenom profilu agresivnog ispoljavanja kod obe, po manifestnim oblicima devijantnog ponašanja, dosta različite kategorije. Time se odbacuje hipoteza koja se odnosila na postojanje značajnih razlika u intenzitetu oralne i analne agresivnosti između grupe narkomana delinkvenata i narkomana nedelinkvenata. Nađena je razlika na parametru primarne agresivnosti, merene instrumentom Sigma 4, koja je izraženija kod prve grupe. Ovakav nalaz delimično ide u prilog posebnoj hipotezi, po kojoj se narkomani delinkventi od narkomana nedelinkvenata razlikuju po intenzitetu i modalitetima agresivnosti. Hipoteza je potvrđena samo za modalitet primarne agresivnosti, dok se kod drugih modaliteta ne nalaze značajne razlike.

Kako **prva i treća grupa** (grupa narkomana delinkvenata i delinkvenata slobodnjaka) pripadaju različitim "potcelinama" koje su se izdvojile kroz dobijene rezultate, koeficijenti razlika između grupa, mnogo su brojniji i izraženiji. Ukazuju da je prva, grupa narkomana delinkvenata, pokazivala više vrednosti, odnosno ispoljavala značajno više vrednosti primarne agresivnosti nego grupa delinkvenata slobodnjaka. Ovako raspoređene vrednosti donekle iznenađuju, jer se u literaturi često navodi da su narkomani neagresivni, a da krivična dela vrše samo u situacijama kada je to u funkciji dolaženja do narkotika.

Najznačajnija potvrda svih naših hipoteza, pošavši od opšte prema posebnim, vidi se preko upoređivanja **prve i četvrte grupe** (grupe narkomana delinkvenata i kontrolne grupe). Na većini ispitivanih vrednosti pokazuje se izrazita, ili čak apsolutna,

razlika. Kao nedovoljno diskriminativni, pokazali su se u upoređivanju ove dve grupe, samo parametri analne.

Grupe 2 i 3 (delinkvenata u zatvorenom i otvorenom delu KPZ) pripadaju kategoriji delinkvenata nenarkomana i već prema tome, naša pretpostavka je bila da će razlike između ovih grupa, ako ih nađemo, prema posmatranim parametrima, biti malobrojne i nižeg nivoa značajnosti. Zatvorski uslovi života i tzv. "prizonizacija" kojoj su izloženi, u izvesnoj meri, rađaju negativne oblike ponašanja, kao što su rezigniranost, tvrdoglavost, indolentnost prema radu, netaktičnost i grubost. Pokazalo se da značajne razlike postoje na dimenzijama primarne i oralne agresivnosti, koje su izraženije kod druge grupe, što predstavlja potvrdu za našu posebnu hipotezu.

Grupe 3 i 4 (delinkvenata slobodnjaka i kontrolne grupe), iako, po kriterijumima socijalne prilagođenosti, ne pripadaju istoj kategoriji, pokazuju izrazite bliskosti po većini ispitivanih parametara. Nisu potvrđene hipoteze koje se odnose na postojanje značajne razlike, s obzirom na vrednosti agresivnosti između dve grupe. Ako se uzme u obzir postojanje velikog broja razlika između druge i četvrte grupe, to nas upućuje na razmišljanje o efektima tipa i organizacije zatvorske ustanove, na određene osobine ispitanika. Sistem poluotvorenih ustanova se, prema savremenim idejama vezanim za sistem izvršenja kazne, vidi kao prodiranje humanizacije u proceduru izvršenja krivičnih sankcija

Zaključak

Naše sagledavanje agresivnosti i njene zastupljenosti kod različitih grupa, kao i korelacija ovog parametra sa drugim, manje ili više bliskim entitetima, moglo bi se iskazati u vidu sledećih zaključaka:

- Grupa delinkvenata narkomana pokazuje veće vrednosti primarne agresivnosti, u odnosu na grupu delinkvenata narkomana, koji kaznu zatvora služe u zatvorenom delu KPZ
- Grupa delinkvenata narkomana pokazuje veće vrednosti primarne i oralne agresivnosti, u odnosu na grupu delinkvenata narkomana, koji kaznu zatvora služe u otvorenom delu KPZ
- Nađene su značajne razlike u vrednostima primarne i oralne agresivnosti, između dve grupe delinkvenata nenarkomana, koje su bile izraženije kod delinkvenata u zatvorenom delu KPZ
- Grupe delinkvenata narkomana i nenarkomana pokazivale su značajno više vrednosti primarne i oralne agresivnosti u odnosu na kontrolnu grupu.
- Izolovan je faktor agresivnosti, koji dominantno karakteriše grupu narkomana delinkvenata i delinkvenata u zatvorenom delu KPZ

Nalazi dobijeni ovim istraživanjem, u velikoj meri, konzistentno potvrđuju pretpostavku o postojanju određenih dispozicija, koje možemo nazvati kriminogenim, a koje se nalaze ne samo kod delinkvenata koji nemaju istoriju narkomanske zavisnosti, već i kod onih kod kojih ona postoji. Ideja o "iznuđenoj delinkvenciji", koji veliki broj autora podržava, ovim istraživanjem nije potvrđena. Primarna agresivnost je čak u najvećim vrednostima bila izražena upravo kod grupe narkomana delinkvenata. Čak i

sa uvažavanjem mogućeg potenciranja agresivnosti zavisno od uslova u kojima je organizovano izdržavanje kazne, podudarnost u dispozicijama ličnosti sa ostalim delinkventskim grupama, uz visoke vrednosti primarne i oralne agresivnosti, govori još više o sličnosti složaja koji determiniše funkcionisanje ovih ličnosti.

Elementi koji proističu iz naših rezultata, kao i nalazi drugih autora, ukazuju na kategorizaciju narkomanske populacije na više različitih podgrupa, koje pokazuju specifične karakteristike. Generalizacije dobijene ovim upoređivanjima mogu, samo uz neophodne ograde i delimično, primenjivati na celokupnom narkomanskom uzorku. Naša opšta hipoteza, o postojanju značajnih razlika u modalitetima agresivnosti između grupa delinkvenata narkomana i nenarkomana, u ovom smislu, nije potvrđena.

Literatura

1. Abrahamsen, D. (1952): Who are the guilty, A study of education and crime, New York, Toronto.
2. Bandura, A. (1973): Aggression : A Social Learning Analysis, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NY.
3. Baron, R.A. (1977): Human Aggression, Plenum Publishing, Co , New York.
4. Canestri, F. (1973): Kriminalna ličnost i tipologija delinkvenata, Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo,.
5. Craft, M.& Craft, A. (1984): Mentally Abnormal Offenders, Bailliere Tindall, London.
6. Dietz, P.E. (1992): Mentaly disordered offenders: Paterns in relationship between mental disorder and crime, Psychiatry clinical North American.
7. Eichelman B. (1992): Agressive behaviour: From Laboratory to Clinic: Quo Vadis?, Arch. Gen. Psychiatry, vol. 49, June, 489-492.
8. Eichelman, B., Hartwig, A. (1993): Toward a nosology of human aggressive behavior, Pharmacological Bulletin, 29, 1, 57-63.
9. Eidelberg, L. (1968): Aggression, In Encyclopedia of Psychoanalysis, p.p. 21-22, New York: Free Press.
10. English, H.B. & English, A.C. (1976): A Comprehensive dictionary of Psychological and Psychoanalytic Terms, New York: David McKay.
11. Erikson, E.G. (1968): Identity, Youth and Crisis, W.W. Norton Co. New York.
12. From, E.: Anatomija ljudske destruktivnosti, Naprijed, Nolit, August Cesarec, Zagreb, 1984.).
13. Funkenstein, DH. (1949): Psychophysiological study of mentally ill patients, Am.J.Psychiatry, 106: 359-366.
14. Gershon, E.S. (1995): Antisocial Behavior, Archives of general psychiatry.
15. Gibbon, E. (1987): The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, London: Methuenm, vol.II p.p. 34-5.
16. Giddens, A. (1991): Sociology, Polity Press, Cambrige, s.118.
17. Gunther, N. (1980): Agression, self-psychology and the concept of the health, Goldberg A. Advances in self psychology, International University Expres,.
18. Jerotić, V. (1974): Ličnost mladog narkomana, Naučno popularna biblioteka, Beograd.
19. Jerotić V. (1996): Neuroza kao izazov, Službeni list SRJ, Beograd.
20. Jerotić, V. (1995): Psihoanaliza bolesti stvaranje, Službeni list Beograd SRJ.
21. Lappiere, D., Braun, C.M.J., Hodins, S. (1995): Neuropsychological correlates of violence in schizophrenia, Schizophrenia bulletin.
22. Leaute, J. (1981): Cours poycopie, Notre violence, Paris.
23. Lerotić G. (1986): Psihoanalitička teorija agresije, Psihoterapija Zagreb br. 16: 1-15.
24. Merton, R., Nisbet, R. (1961): Contemporary social problems, Harcourt, Brace and World, New York.
25. Milutinović, M. (1987): Penologija, Savremena administracija, Beograd.
26. Momirović, K., Popović, B., Hošek, A., Vučinić, B. (1994): Amoralnost i kriminal "Argumenti za jednu odbačenu hipotezu", IKSI, Beograd,-rukopis
27. Momirović, K., Wolf, B., Džamonja, Z. (1992): KON-6 Kibernetička baterija konativnih testova, Savez društava psihologa Srbije, Beograd.

Bojana Ilić

DELINQUENT DRUG ADDICTS' AGRESSIVITY MODALITIES

Summary

The main topics of our investigation are the modalities of agressivity, which characterise delinquent population in general, and especially the group of delinquent drug addicts. Addictive behaviour is frequently fallowed by a tendency towards criminal behaviour, which modalities is necessary to be explored and investigated in the lights of contemporary formes of socialy-deviant functionintg. Our investigation has been conducted on 160 subjects, devided into 4 groups: delinquent drug addicts, delinquent which spend their time in jail in the isolated part, delinquents which spend their time in semi-open part of the jail, and the controll group of normal subjects. We have comparated these groups concerning the intensity and the modality of agressivity. The data we have gained could give usefull dirrection for future educational and penal procedure.

The investigation results, conducted by the Prof. Momirovic's agressivity inventories, have conformed the majority of primary hypothesis. The group of delinquent drug addicts has shown higher levels of prumar and oral agressivity in the comparison with the group of delinquent non-drug addicts. There are significant differences between the two delinquent non-drug addicts, which underline the importance of the specific penalty organisation model.

Key words: agressivity, delinquents, delinquents drug- addicts